

นักกฎหมายเล่าเรื่อง (Storytelling from Lawyer)

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน (ภาคต่อ)*

Juvenile Justice (Part 2)

ภรณี เกราะแก้ว**

ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานศาลยุติธรรม

Poranee Krawkeo

Judge of the Nakhon Si Thammarat Juvenile and Family Court of Justice

วันที่รับบทความ 31 ตุลาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ 10 พฤศจิกายน 2565; วันที่ตอบรับบทความ 14 พฤศจิกายน 2565

* ภาคต่อจากบทความนักกฎหมายเล่าเรื่อง (Storytelling from Lawyer) เรื่อง “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน (ตอนที่ 1)” วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2565) หน้า 201-232

** นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา; อีเมลติดต่อ k.poraneelaw1994@gmail.com

บทคัดย่อ

มีผู้เคยกล่าวว่า “การลดการกระทำผิดซ้ำเป็นเป้าหมายหลักของกระบวนยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน” (*Reducing recidivism is a central goal of the juvenile justice system*)¹ นอกจากการมีกฎหมายพิเศษเพื่อคุ้มครองเด็กและเยาวชนในกระบวนยุติธรรมทางอาญาอย่างพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 แล้ว พระราชบัญญัตินี้ยังออกแบบให้มีมาตรการพิเศษหลากหลายรูปแบบเพื่อแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันไม่ให้เกิดหรือเยาวชนที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำโดยมีหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมหลายฝ่ายเป็นกลไกสำคัญในฐานะผู้ปฏิบัติงานที่ช่วยกันขับเคลื่อนและผลักดันให้เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ได้สัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรม บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับมาตรการพิเศษต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามีรูปแบบ ขั้นตอน และวิธีการอย่างไร แตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาตามปกติที่มุ่งเน้นการหาตัวผู้กระทำผิดแล้วนำตัวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อรับโทษตามกฎหมายหรือไม่ เด็กหรือเยาวชนนั้นจะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูและป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำด้วยกลไกหรือวิธีใด ซึ่งผลลัพธ์หรือประสิทธิภาพของมาตรการพิเศษเหล่านี้จากข้อมูลเชิงสถิติสะท้อนให้เห็นว่ามีส่วนช่วยป้องกันไม่ให้เกิดและเยาวชนหวนกลับมากระทำผิดซ้ำได้จริง แต่ลำพังหน่วยงานต่าง ๆ ในกระบวนยุติธรรมย่อมไม่อาจทำให้เด็กหรือเยาวชนนั้นได้รับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้อย่างแท้จริง ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือที่เข้มแข็งจากสถาบันครอบครัวและชุมชนควบคู่กันไปด้วย

คำสำคัญ: การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน; การเบี่ยงเบนคดี; การแก้ไขบำบัดฟื้นฟู; การกระทำผิดซ้ำ

¹ Kristin Parsons Winokur and others, *Juvenile Recidivism and Length of Stay* [Online], 17 September 2022. Source: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/juvenile-recidivism-and-length-stay>

Abstract

It has been said that “*Reducing recidivism is a central goal of the juvenile justice system*”. In addition to the special law giving protection to juvenile in criminal justice such as the Juvenile and Family Court and Juvenile and Family Procedure Act B.E.2553, this Act has been designed to have a variety of measures for rehabilitation as well as prevention of juvenile recidivism for those who enter the criminal justice. There are different organizations in the process of judgement who are an important mechanism in pushing and mobilizing so that the intent of this Act is substantially achieved. This article is aimed to disseminate knowledge on different special measures, their forms, procedures and methodology which are distinctive from a normal criminal prosecution, focusing on identifying the culprits and bring them to criminal justice whether for punishment or not. These juveniles will be treated, rehabilitated and prevented from recidivism by the efficiency of a certain mechanism or methodology of those special measures. The statistical information reflects that those special measures truly help prevent recidivism in juveniles. The organizations in the criminal justice alone are unable to truly have those juveniles treated and rehabilitated. A strong collaboration from family and community institutions is needed.

Keywords: Juvenile Delinquency; Diversion; Rehabilitation; Recidivism

1. บทนำ

สืบเนื่องจากบทความฉบับก่อนที่ผู้เขียนได้บอกเล่าเรื่องราวผ่านบทความนักกฎหมายเล่าเรื่องในวารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ปีที่ 5 ฉบับที่ 2² ถึงกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทยที่มีกฎหมายและศาลพิเศษอย่างศาลเยาวชนและครอบครัว (“ศาลเยาวชนฯ”) เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดโดยเฉพาะแยกต่างหากจากศาลผู้ใหญ่³ ในภาพรวมของกระบวนการตั้งแต่ชั้นพนักงานตำรวจตลอดจนชั้นศาลที่มีกระบวนการพิจารณาที่ไม่เคร่งครัด เช่น การแต่งกายของพนักงานอัยการ ที่ปรึกษาทนายความ ตลอดจนผู้พิพากษาที่จะไม่สวมชุดครุยเนติบัณฑิตหรือครุยตุลาการ ห้องพิจารณาคดีมีที่นั่งสำหรับผู้พิพากษาหรือบัลลังก์ศาล ที่นั่งสำหรับโจทก์ จำเลย และที่นั่งสำหรับพยานเหมือนห้องพิจารณาคดีในศาลผู้ใหญ่แต่บัลลังก์ศาลเยาวชนฯ จะใช้โต๊ะในระดับเสมอกันหรือสูงกว่าที่นั่งอื่นในห้องพิจารณาเพียงเล็กน้อยจึงให้ความรู้สึกใกล้ชิดกว่า⁴ ต่างจากในศาลผู้ใหญ่ที่บัลลังก์ศาลจะยกระดับสูงขึ้นต่างจากที่นั่งอื่นในห้องพิจารณาด้วยเหตุผลด้านจิตวิทยาและความปลอดภัยของผู้พิพากษา⁵ ซึ่งมีผู้อ่านจำนวนมากให้ความสนใจ ผู้เขียนจึงขอถือโอกาสอันดีนี้บอกเล่าถึงกระบวนการถัดไปโดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการหลังฟ้องคดีหากเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ใหญ่เมื่อถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้วคดีก็ต้องเข้าสู่ขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาตามปกติที่มุ่งเน้นการหาตัวผู้กระทำความผิดแล้วนำตัวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อรับโทษตามกฎหมายหรือที่รู้จักกันในชื่อเป็นทางการว่า “กระบวนการยุติธรรม

² ธรณี เกราะแก้ว, กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน (ตอนที่ 1), วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2565).

³ หมายถึง ศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่บุคคลอายุสิบแปดปีบริบูรณ์ขึ้นไปกระทำความผิด เช่น ศาลจังหวัดหรือศาลแขวง

⁴ iLaw, เรื่องของศาล: สัมผัสทางสายตา [ออนไลน์], 3 กันยายน 2565. แหล่งที่มา: <https://ilaw.or.th/node/3130>

⁵ ศาลจังหวัดเชียงใหม่, แผนบริหารความต่อเนื่อง (Businee Continuty Plans : BCP [ออนไลน์], 3 กันยายน 2565. แหล่งที่มา: <https://chkc.coj.go.th/th/file/get/file/2020072094c14c7e64b49bb3793c9dc22a8897f7133902.pdf>

ทางอาญากระแสนหลัก” แต่ในกรณีนี้ที่ผู้กระทำความผิดเป็นเด็กและเยาวชนนั้นกฎหมาย⁶ให้อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจ⁷ ผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว (“ผู้พิพากษา”) ที่พิจารณาคดีอาจใช้มาตรการพิเศษเพื่อ “เบี่ยงเบนคดี” (diversion) พาเด็กและเยาวชนออกไปจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสนหลักแล้วใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา⁸ หรือมาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดี⁹ โดยกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขบางประการให้เด็กหรือเยาวชนนั้นปฏิบัติ มาตรการดังกล่าวที่มாதแทนการดำเนินคดีหรือพิพากษาลงโทษนี้เป็นผลสืบเนื่องจากแนวคิดในการดำเนินคดีอาญากับเด็กและเยาวชน¹⁰ ที่มุ่งเน้นการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ซึ่งหมายความว่า¹¹ มาตรการที่กำหนดเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือสนับสนุนเด็กหรือเยาวชนให้สามารถอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้โดยปกติภายใต้เงื่อนไขควบคุมดูแลบางประการซึ่งรวมถึงเงื่อนไขเรื่องการบรรเทาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย นอกจากนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือความต้องการที่จะไม่ให้เด็กหรือเยาวชนนั้นมีประวัติอาชญากรรมหรือประวัติกระทำความผิดติดตัวจากการที่ศาลมีคำพิพากษาว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นกระทำความผิด แม้เด็กหรือเยาวชนนั้นอาจไม่ต้องรับโทษเนื่องจากขณะกระทำความผิดอายุยังไม่เกินสิบห้าปี¹² หรือต้องรับโทษจำคุกแต่ศาลอาจรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษซึ่งผลลัพธ์คือเด็กหรือเยาวชนนั้นไม่ต้องไปรับโทษจำคุกในเรือนจำหรือทัณฑสถานก็ตาม ผลเสียอย่างหนึ่งของการมีคำพิพากษาคือเด็กหรือเยาวชนนั้นจะต้องมีประวัติการกระทำความผิด

⁶ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 (พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ) มาตรา 119

⁷ โดยความเห็นชอบของพนักงานอัยการและผู้พิพากษาศาลเยาวชนฯ ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 86

⁸ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 86 และมาตรา 90

⁹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 132

¹⁰ สหรัฐ กิติ ศุภการ, **หลักและคำพิพากษาพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2563), หน้า 175.

¹¹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 5

¹² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74

ติดในทะเบียนประวัติอาชญากรทำให้อาจมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพบางอย่าง¹³ ตลอดจนการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต อนึ่ง แม้ว่าเด็กหรือเยาวชนที่เคยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกอาจได้รับโอกาสล้างประวัติการถูกลงโทษหรือล้างไปซึ่งมลทิน (rehabilitation)¹⁴ หลังพ้นโทษด้วยการที่รัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายในรูปพระราชบัญญัติขึ้นมีผลเป็นการลบล้างการกระทำผิดหรือโทษและถือว่าผู้นั้นไม่เคยถูกลงโทษในความผิดนั้นมาก่อนซึ่งถือเป็นการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิดวิธีหนึ่ง¹⁵ ก็ตาม แต่การล้างมลทินในประเทศไทยนั้นมีเหตุผลและแนวคิดที่ว่า การล้างมลทินเป็นการอภัยทานหรือความกรุณาของพระมหากษัตริย์¹⁶ หรือของรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติที่ให้แกผู้กระทำผิดเป็นครั้งคราวเนื่องใน “โอกาสสำคัญ” เช่น พระราชบัญญัติล้างมลทินในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระชนมพรรษา 80 พรรษา พ.ศ. 2550 หรือ “เหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง” เช่น พระราชบัญญัติล้างมลทินในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ. 2526 เท่านั้น การจะตรากฎหมายจึงขึ้นอยู่กับพระประสงค์หรือความประสงค์ของรัฐขณะนั้น¹⁷ ประกอบในอดีตจนถึงปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายล้างมลทินเพียง 8 ฉบับ¹⁸ เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการที่ผู้กระทำผิดคนใดอาจได้รับการ

¹³ เช่น เป็นข้าราชการพลเรือนจะต้องไม่มีลักษณะต้องห้ามอย่างหนึ่ง คือ ต้องไม่เคยเป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกเพราะกระทำความผิดทางอาญา เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 มาตรา 36 ข. (7)

¹⁴ ฝ่ายประมวลกฎหมาย กองกฎหมายกระบวนการยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, คำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับการล้างมลทิน [ออนไลน์], 22 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <http://web.krisdika.go.th/data/outsitedata/article77/filenew/10.1.pdf>

¹⁵ จุฬารัตน์ ยะปะนัน, นิรโทษกรรม พระราชทานอภัยโทษและการล้างมลทิน [ออนไลน์], 22 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: http://web.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/K27_jun_3_2.pdf

¹⁶ ฝ่ายประมวลกฎหมาย กองกฎหมายกระบวนการยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, คำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับการล้างมลทิน, หน้า 2.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา [ออนไลน์], 22 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: https://www.krisdika.go.th/web/guest/law?p_p_id=LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi&p_p_state=normal&p_p_mode=view&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_javax.portlet.action=s

ล้างมลทินไม่ได้มีการนำปัจจัยเรื่องการประเมินความเสี่ยงในกระทำผิดซ้ำ หรือการประเมินว่าผู้นั้นจะสามารถแก้ไขปรับปรุงตัวเองได้หรือไม่¹⁹ การนำมาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเพื่อป้องกันมิให้กระทำความผิดซ้ำหรือมาตรการติดตาม เฝ้าระวังหลังพ้นโทษมาเป็นหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขประกอบการพิจารณาล้างมลทิน ต่างจากคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำผิดที่มีมาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูหลังมีการกระทำผิดตั้งแต่ขั้นก่อนและหลังปล่อยตลอดไปถึงการติดตามช่วยเหลือเด็กหรือเยาวชนที่ผ่านกระบวนการยุติธรรมเพื่อประคับประคองและดูแลให้เด็กหรือเยาวชนนั้นสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ ดังนั้น การให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนได้แก้ไขฟื้นฟูด้วยมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา หรือการพิพากษาคดีน่าจะทำให้เด็กหรือเยาวชนนั้นได้รับโอกาสแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและเตรียมความพร้อมกลับคืนสู่สังคมซึ่งต่อมาหากเด็กหรือเยาวชนนั้นสามารถปฏิบัติได้ครบถ้วน ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนก็จะมีคำสั่งยุติคดี²⁰ หรือจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ²¹ และเมื่อคดีถึงที่สุดเด็กหรือเยาวชนนั้นก็จะได้รับการลบประวัติจากทะเบียนประวัติอาชญากรของสำนักงานตำรวจแห่งชาติอันน่าจะเป็นผลดีแก่เด็กหรือเยาวชนมากกว่าการดำเนินคดีอาญาดำเนินคดีตามปกติและรอการได้รับประโยชน์จากการล้างมลทิน

บทความฉบับนี้ผู้เขียนจะได้พาผู้อ่านไปรู้จักกับมาตรการพิเศษต่าง ๆ เหล่านั้นที่กฎหมายกำหนดขึ้นว่าเป็นอย่างไร หากผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีใช้ดุลพินิจเบี่ยงเบนคดีด้วยการให้เด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าสู่มาตรการพิเศษแล้วเด็กหรือเยาวชนนั้นจะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูด้วยวิธีใด สถานพินิจคืออะไร ศูนย์ฝึกและอบรมคืออะไร ไซเรนจำหรือทัณฑสถานหรือไม่ และมาตรการพิเศษเหล่านั้นมีประสิทธิภาพในการช่วยป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนหวนกลับมากระทำผิดซ้ำ (recidivism) อันเป็นหัวใจและเป้าหมายหลักของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนสำคัญได้หรือไม่ เพียงใด

electCharacterMenu&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_character=%E0%B8%A5&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_groupOfAct=byCharacter&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_lawTypeId=2&p_auth=uMAhevL2&p_p_lifecycle=0

¹⁹ ฝ่ายประมวลกฎหมาย กองกฎหมายกระบวนการยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, คำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับการล้างมลทิน, หน้า 11.

²⁰ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 132

²¹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 90

2. ศาลเยาวชนและครอบครัวและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 รูปแบบและลักษณะพิเศษของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนฯ เป็นศาลชั้นต้นในระบบศาลยุติธรรมประเภทศาลชำนาญพิเศษมีอำนาจพิจารณาคดีเฉพาะเรื่องซึ่งอาจมีแนวคิดต่างจากคดีแพ่งและคดีอาญา เช่น กฎหมายอาชญากรรม กฎหมายแรงงาน กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ กฎหมายเด็กและเยาวชน เป็นต้น จึงมีความจำเป็นที่บุคลากรของศาลชำนาญพิเศษโดยเฉพาะผู้พิพากษาที่นอกจากจะต้องมีความรู้ในกฎหมายพิเศษเรื่องนั้นแล้ว ผู้พิพากษาในศาลเยาวชนฯ ยังต้องเป็นผู้มีอัธยาศัยและความประพฤติเหมาะสมที่จะปกครองและอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน และเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาครอบครัว²² นอกจากนี้ ในศาลเยาวชนฯ โดยหลักจะต้องมี “ผู้พิพากษาสมทบ” คือ ผู้พิพากษาที่ผ่านการคัดเลือกจากบุคคลภายนอกซึ่งไม่จำเป็นต้องสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายแต่ต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีสองคนซึ่งอย่างน้อยหนึ่งคนต้องเป็นสตรี²³ เนื่องจากมีแนวคิดว่าเพศหญิงอาจมีความละเอียดรอบคอบ²⁴ และมีความสามารถเข้าใจความรู้สึก ความต้องการ และสภาวะทางจิตของเด็กหรือเยาวชนได้มากกว่า²⁵ ผู้พิพากษาสมทบจึงเปรียบเสมือนคณะลูกขุน (jury) ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ที่เข้ามาเติมเต็มมุมมองในการพิจารณาข้อเท็จจริง โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชน นอกจากนี้ ผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนฯ ส่วนใหญ่มักเป็นคนในพื้นที่ที่เด็กหรือเยาวชนนั้นมีภูมิลำเนาอยู่ ดังนั้น ผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนฯ จึงน่าจะเข้าใจธรรมชาติและวิถีชีวิตของเด็กหรือเยาวชนในท้องถิ่นนั้นได้ดีกว่าผู้พิพากษาที่ได้รับการแต่งตั้งตามระเบียบข้าราชการตุลาการ เนื่องจากมุมมอง วิถีชีวิต และการแก้ไขปัญหาของคนในแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกัน การให้คนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมมองปัญหาและหาสาเหตุแห่งการกระทำผิดน่าจะช่วยให้กำหนดแนวทางแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

²² พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 16

²³ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 23

²⁴ มาตาลักษณ์ เสรเมธากุล, พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565), หน้า 163.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ²⁶ ผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนฯ จึงเปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่เข้ามามีบทบาทและเติมเต็มในการช่วยแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิด รวมถึงช่วยเหลือประคับประคองและดูแลให้เด็กหรือเยาวชนนั้นสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ เช่น เป็นตัวกลางในการต่อยอดอาชีพหรือให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

2.2 หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สถานพินิจ

นอกจากผู้พิพากษาสมทบที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนงานของศาลเยาวชนฯ แล้ว พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ ยังได้ออกแบบให้มีหน่วยงานสำคัญอีกหน่วยงาน คือ “สถานพินิจ” สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม โดยมีผู้อำนวยการสถานพินิจเป็นผู้บังคับบัญชา²⁷ ควบคู่กับการจัดตั้งศาลเยาวชนฯ เพื่อรองรับภารกิจตั้งแต่การสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนตั้งแต่ในชั้นสอบสวน สอดส่องความประพฤติ ควบคุมเด็กหรือเยาวชนระหว่างสอบสวน พิจารณาคดี แก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเยาวชนฯ เช่น การจัดโครงการอบรมเพื่อฝึกหัดอาชีพช่างไม้ ช่างทาสี ช่างปูกระเบื้อง การชงกาแฟสดแบบบาร์ิสต้า เป็นต้น การศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมโดยมีเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย เช่น แพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา พนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ ครู²⁸ เป็นต้น เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจของศาลเยาวชนฯ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนฯ สถานพินิจมีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการจัดทำ “รายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็กและเยาวชน” ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ความประพฤติ การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิตนิสัย อาชีพของเด็กหรือเยาวชน ฐานะและความประพฤติของบิดามารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย วิธีการอบรมสั่งสอนเด็กหรือเยาวชนตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชนนั้น สาเหตุแห่งการกระทำความผิดรวมถึงข้อเท็จจริงที่ได้จากผู้เสียหาย ความต้องการของผู้เสียหาย ทำนองเดียวกันกับข้อเท็จจริงที่ศาลสั่งให้พนักงานคุมประพฤติ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

²⁷ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 34

²⁸ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 39

จัดทำรายงานสืบเสาะและพินิจจำเลยเพื่อประกอบดุลพินิจในการกำหนดโทษ รอการกำหนดหรือรอการลงโทษแก่จำเลยให้เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดแต่ละคน (individualization) ซึ่งในคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดนั้นพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ²⁹ บังคับว่าผู้พิพากษาจะพิพากษาลงโทษหรือใช้มาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดีแก่เด็กหรือเยาวชนนั้นได้ต่อเมื่อได้ทราบรายงานฯ จากสถานพินิจเสียก่อน ซึ่งประกอบไปด้วยข้อเท็จจริงที่เป็นภาววิสัยและอัตวิสัยของผู้กระทำผิด ข้อเท็จจริงที่ได้จากผู้เสียหาย ความต้องการของผู้เสียหาย ต่างจากคดีอาญาที่ผู้กระทำผิดเป็นผู้ใหญ่การจะมีคำสั่งให้มีการสืบเสาะและพินิจฯ หรือไม่เป็นดุลพินิจของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวน หากผู้พิพากษาไม่ได้มีคำสั่งให้มีการสืบเสาะและพินิจฯ พนักงานคุมประพฤติก็ไม่มีอำนาจริเริ่มสืบเสาะและพินิจจำเลยได้เองทำให้มีเพียงข้อเท็จจริงที่ได้จากคำฟ้องโจทก์ประกอบบัญชีมาตรฐานโทษหรือยึดถือเป็นหลักในการกำหนดโทษเท่านั้น³⁰ นอกจากนี้ในรายงานฯ ของสถานพินิจยังมีข้อเท็จจริงพร้อมความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจที่ได้จากการประเมินความจำเป็นในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีความเสี่ยงต่ำ ปานกลาง หรือสูง หากมีความเสี่ยงต่ำผู้อำนวยการสถานพินิจอาจเสนอความเห็นให้มีการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา³¹ หรือพิพากษาคดี³² แทนการมีคำพิพากษาลงโทษ หากมีความเสี่ยงปานกลางอาจเสนอความเห็นให้ใช้วิธีการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแบบไม่จำกัดเสรีภาพ เช่น ใช้วิธีการสำหรับเด็กตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 74 หรือรอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษและวางเงื่อนไขเพื่อแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 วรรคสาม (5) เป็นต้น แต่หากมีความเสี่ยงสูงอาจเสนอความเห็นให้แก้ไขบำบัดฟื้นฟูแบบจำกัดเสรีภาพ เช่น ส่งฝึกอบรมที่ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน หรือลงโทษจำคุก เป็นต้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงพฤติการณ์ความร้ายแรงแห่งคดีประกอบด้วย

²⁹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 131

³⁰ ภรณ์ เกราะแก้ว, เล่าเรื่องคดีอาญา : การใช้ดุลพินิจในการรอการกำหนดโทษหรือการรอการลงโทษ และเงื่อนไขในการคุมประพฤติจำเลย, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2564), หน้า 107-109.

³¹ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 90

³² พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 132

2.2.2 ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน

ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (“ศูนย์ฝึกอบรม”) สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับสถานพินิจ โดยมีผู้อำนวยการศูนย์ฝึกเป็นผู้บังคับบัญชา³³ เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่สำคัญในการช่วยบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกและให้ใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนแทนการลงโทษอาญาหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย เช่น เปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการส่งตัวไปควบคุมเพื่อฝึกอบรมที่ศูนย์ฝึกอบรมแทนการส่งตัวไปรับโทษยังเรือนจำหรือทัณฑสถาน จึงอาจกล่าวได้ว่าศูนย์ฝึกอบรมเป็นหน่วยงานที่รับช่วงดูแลเด็กหรือเยาวชนต่อจากสถานพินิจตามคำพิพากษาของศาลนั่นเอง โดยผู้พิพากษาอาจสั่งให้เด็กหรือเยาวชนนั้นอยู่ในศูนย์ฝึกอบรมได้ถึงอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์เท่านั้น³⁴ หากครบ 24 ปีบริบูรณ์แล้วอาจสั่งให้ควบคุมต่อโดยส่งตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นไปรับโทษจำคุกในเรือนจำหรือไม่ก็ได้ซึ่งเป็นดุลพินิจ³⁵ ที่จะกำหนดระยะเวลาตามที่เห็นสมควรโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงระหว่างโทษตามกฎหมายหรือโทษจำคุกที่คำพิพากษากำหนดไว้ก่อนเปลี่ยนโทษเป็นการฝึกอบรม ศูนย์ฝึกอบรมจึงมิใช่เรือนจำหรือทัณฑสถาน แต่เปรียบเสมือนกับโรงเรียนประจำหรือโรงเรียนดัดนิสัย³⁶ ที่เด็กหรือเยาวชนต้องเข้าไปกินอยู่หลับนอน รับประทานอาหาร ฝึกหัดอาชีพ และอยู่ภายใต้กฎและระเบียบวินัยนั่นเอง

3. การแก้ไขฟื้นฟูหลังมีการกระทำผิด

ในทางอาชญาวิทยามีนักวิชาการบางท่าน³⁷ เห็นว่าการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชน (juvenile delinquency) ไม่ถือว่าเป็นอาชญากรรม เด็กหรือเยาวชนไม่ใช่อาชญากรแต่เรียกการกระทำนั้นว่า “การกระทำผิดหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน” ดังนั้น แม้ว่าเด็กหรือเยาวชนได้กระทำความผิดพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ ให้อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจมีบทบาทสำคัญ

³³ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 54

³⁴ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 142

³⁵ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการส่วนวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว (เล่มที่ 9) พ.ศ. 2564, หน้า 125.

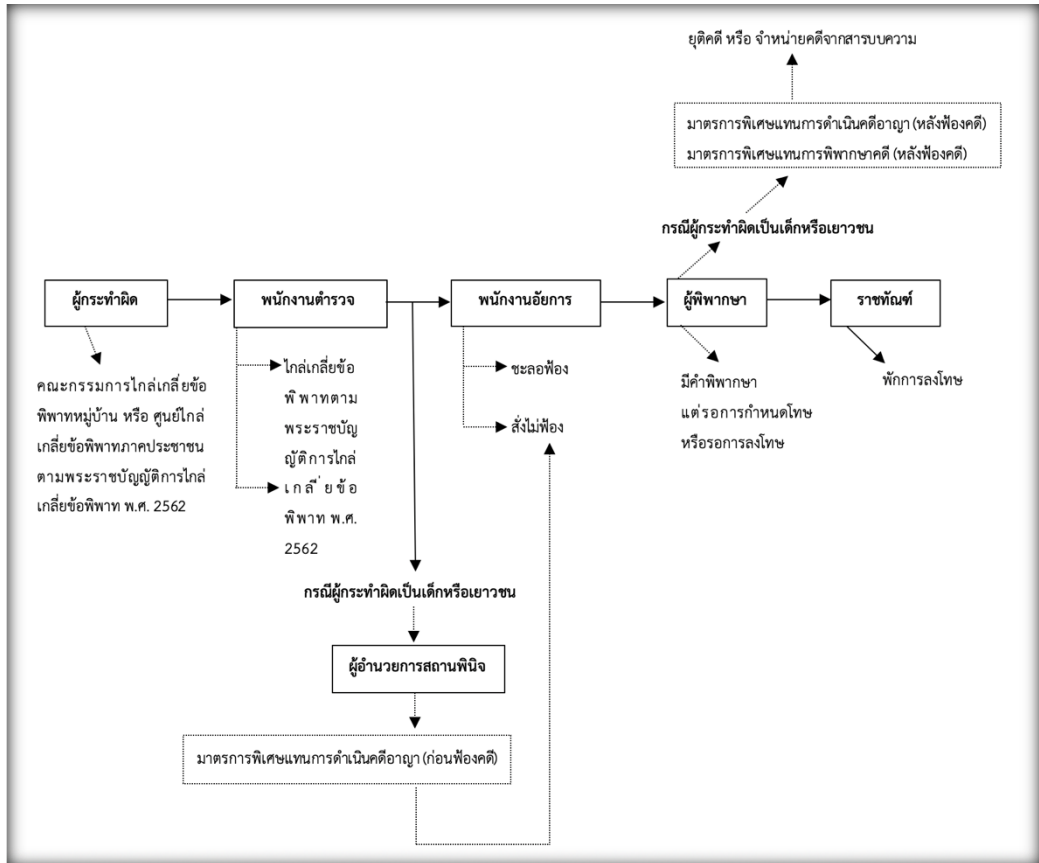
³⁶ บุญเพราะ แสงเทียน, กฎหมายเกี่ยวกับเยาวชนและครอบครัวแนวประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, 2546), หน้า 73.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

ในการเริ่มต้นกระบวนการ³⁸ ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กหรือเยาวชนนั้น โดยไม่ต้องฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นจำเลยด้วยการให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนบำบัดฟื้นฟู แม้ความผิดดังกล่าวไม่เข้าเงื่อนไขที่ผู้อำนวยการสถานพินิจอาจให้เข้าสู่แผนบำบัดฟื้นฟู รวมถึงกรณีที่เด็กหรือเยาวชนนั้นไม่ผ่านแผนบำบัดฟื้นฟูและต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นจำเลย ผู้พิพากษาก็ยังสามารถให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนนั้นแก้ไขฟื้นฟูด้วยการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาหรือการพิพากษาคดีแก่เด็กหรือเยาวชนนั้นภายใต้เงื่อนไขบางประการก็ได้ รวมถึงมีอำนาจกว้างขวางที่จะให้ “บุคคลภายนอก” เช่น บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลหรือผู้แทนองค์กรที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติตามแผนบำบัดฟื้นฟูด้วยก็ได้เพื่อปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน เช่น ให้บิดามารดาของเด็กหรือเยาวชนมาเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการของศาลได้ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีคำพิพากษาลงโทษนั้นผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีไม่อาจพิพากษาบังคับไปถึงบุคคลภายนอกคดีได้ไม่ว่าในคดีแพ่ง³⁹ หรือคดีอาญา ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ ได้เปิดช่องให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกฝ่ายทั้งผู้อำนวยการสถานพินิจตลอดจนผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีมีดุลพินิจไปในทางให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนที่กระทำผิดได้แก้ไขฟื้นฟูอย่างยิ่ง ซึ่งมาตรการพิเศษดังกล่าวทั้งก่อนและหลังฟ้องอาจสรุปให้เห็นภาพดังนี้

³⁸ สหรัฐ กิติ ศุภการ, **หลักและคำพิพากษาพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553**, หน้า 135.

³⁹ อย่างไรก็ตาม ในคดีแพ่งคำพิพากษาอาจผูกพันบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่คู่ความในคดีได้ก็แต่เฉพาะกรณีที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ได้กำหนดเอาไว้

3.1 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา (ก่อนฟ้องคดี)

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ ให้อำนาจผู้อำนวยการสถานพินิจเป็นผู้ริเริ่มพิจารณาว่า คดีเข้าหลักเกณฑ์ที่จะเปี่ยงเบนคดีให้เด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ โดยมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญคือเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปีโดยไม่คำนึงถึงโทษปรับ เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์⁴⁰ ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่น⁴¹ ความผิดฐานเสพเมทแอมเฟตามีน และฐานเป็นผู้ขี้ขี้รูดเสพเมทแอมเฟตามีน⁴² และความผิดฐานลักลอบเล่นการพนัน⁴³ เป็นต้น

⁴⁰ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334

⁴¹ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295

⁴² ตามประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 104 มาตรา 162 พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 43 ทวิ วรรคหนึ่ง มาตรา 157/1 วรรคสอง

⁴³ ตามพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 4 มาตรา 8 มาตรา 12 มาตรา 13 มาตรา 14

โดยไม่คำนึงว่าคดีดังกล่าวเป็นความผิดอันยอมความได้หรือคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือไม่ก็ตาม กล่าวคือ แม้เป็นคดีที่เป็นความผิดอันไม่อาจยอมความได้ หรือเป็นคดีที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย ดังตัวอย่างคดีที่ได้ยกตัวอย่างไปข้างต้นล้วนแต่เป็นคดีที่เป็นความผิดอันไม่อาจยอมความได้ หากคดีนั้นมีผู้เสียหาย ผู้เสียหายไม่อาจถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความอันจะมีผลให้ สิทินาคี้อาญมาฟ้องระงับไป พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการตลอดจนผู้พิพากษา จะต้องดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดไปตามกระบวนการดำเนินคดีอาญากระแสหลัก แต่ในคดีอาญา ที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด เด็กหรือเยาวชนซึ่งมีสถานะเป็น “ผู้ต้องหา” อาจได้รับ โอกาสแก้ไขฟื้นฟูด้วยการเข้าสู่แผนฯ ให้ไม่ต้องถูกฟ้องเป็นจำเลยต่อศาลได้ ทั้งนี้แผนฯ ดังกล่าวต้องได้รับการกลั่นกรองจากพนักงานอัยการและผู้พิพากษา

สำหรับการกลั่นกรองของผู้พิพากษาจะพิจารณาว่ากระบวนการจัดทำแผนฯ นั้น เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่โดยพิจารณาจากพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 86 ประกอบข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผน แก้ไขบำบัดฟื้นฟูก่อนฟ้องคดี พ.ศ. 2557 และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการพิจารณากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูก่อนฟ้องคดี (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 โดยมี หลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ

(1) คดีดังกล่าวเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับ ด้วยหรือไม่ก็ตาม

(2) เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ หมายถึง ตระหนักว่าการกระทำของตน ก่อความเสียหายแก่ผู้อื่น เสียใจในการกระทำ พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตนเอง⁴⁴ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าการรับสารภาพ⁴⁵ เช่น ในคดีความผิดฐานร่วมกันทำร้ายร่างกาย เด็กและ เยาวชนรับว่าได้ลงมือก่อเหตุจริงแต่แถลงข้อเท็จจริงเพิ่มเติมว่าการกระทำนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้อง ไม่เสียใจในสิ่งที่ได้กระทำไปเพราะเป็นการปกป้องศักดิ์ศรีของตนและกลุ่มเพื่อน เช่นนี้อาจสื่อ แสดงให้เห็นว่าไม่สำนึกในการกระทำ

⁴⁴ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติการของตุลาการส่วนวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและ ครอบครัว (เล่มที่ 9) พ.ศ. 2564, หน้า 213.

⁴⁵ สหรัฐ กิติ ศุภการ, หลักและคำพิพากษาพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธี พิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, หน้า 177.

(3) หากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย ผู้เสียหายทุกคนและเด็กหรือเยาวชนเป็นรายบุคคลให้ความยินยอมในการจัดทำแผนฯ แล้ว

(4) การประชุมเพื่อจัดทำแผนฯ อย่างน้อยต้องมีฝ่ายเด็กหรือเยาวชน ฝ่ายผู้เสียหายหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุมด้วย นอกจากนี้ในทางปฏิบัติอาจมีการให้ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือผู้แทนเข้าร่วมประชุมด้วยในฐานะที่เป็นบุคคลอื่นที่ใกล้ชิดและเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของเด็กหรือเยาวชนรวมถึงผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่ด้วยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนนั้นอย่างแท้จริง

(5) แผนฯ ต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน เว้นแต่เพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนนั้น เช่น ห้ามเที่ยวในเวลากลางคืน ห้ามค้างคืนนอกบ้าน ให้ศึกษาเล่าเรียนหรือประกอบอาชีพเป็นกิจจะลักษณะโดยให้นำหลักฐานการเรียนหรือการประกอบอาชีพมาแสดง ให้เด็กหรือเยาวชนตรวจปัสสาวะทุกครั้งไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ เป็นต้น หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและต้องไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน เช่น ห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษทุกประเภท ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด เป็นต้น

(6) ระยะเวลาที่กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรืองานสาธารณประโยชน์ต้องกำหนดเวลาการทำงานไม่เกินสามสิบชั่วโมง และระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนฯ ต้องมีความเหมาะสม แต่ต้องไม่เกินหนึ่งปี

หากผู้พิพากษาพิจารณาแล้วเห็นว่ากรณีไม่มีข้อสงสัยว่าแผนฯ นั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายก็จะมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจดำเนินการตามแผนฯ หากเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนฯ ครบถ้วนแล้วพนักงานอัยการก็จะมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องและแจ้งให้ผู้พิพากษารับเป็นลำดับต่อไป

3.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาและการพิพากษาคดี (หลังฟ้องคดี)

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ เจตนารมณ์ให้มีการเปี่ยงเบนคดีออกไปจากกระบวนการพิจารณาของศาลเยาวชนฯ กฎหมายจึงให้อำนาจผู้พิพากษาเปี่ยงเบนคดีด้วยการให้เด็กหรือเยาวชนที่สำนึกในการกระทำเข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังมีการฟ้องคดี

ต่อศาลซึ่งเกิดจากมติร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย⁴⁶ คือ เด็กหรือเยาวชน ผู้ปกครอง ผู้เสียหาย บางกรณีอาจรวมถึงผู้นำชุมชนหรือผู้แทนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดของเด็กหรือเยาวชนด้วย ไม่ว่าเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษา ดังนั้น แม้มีการสืบพยานเสร็จสิ้นแล้ว อยู่ระหว่างการนัดฟังคำพิพากษา ผู้พิพากษาก็อาจจะมีคำสั่งให้เด็กหรือเยาวชนนั้น “เข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู” ภายใต้หลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ กำหนดไว้ในมาตรา 90 หรือให้เด็กและเยาวชนนั้น “ปฏิบัติตามมาตรการแทนการพิพากษาคดี” ภายใต้หลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ กำหนดไว้ในมาตรา 132 ประกอบข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. 2556 ก็ได้ ด้วยการใช้ดุลพินิจให้เหมาะสมกับเด็กหรือเยาวชนแต่ละราย พฤติการณ์ เฉพาะเรื่องและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการกระทำผิด เช่น เป็นตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือผู้ถูกชักจูงให้กระทำผิด ดังนั้นในคดีอาญาเรื่องหนึ่งผู้พิพากษาอาจใช้ดุลพินิจให้เด็กหรือเยาวชนแต่ละคนที่เป็นตัวการร่วมกันในการกระทำผิดปฏิบัติตามมาตรการฯ แตกต่างกันได้

มาตรการพิเศษฯ ทั้งสองกรณีดังกล่าวหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วอาจมีความ คล้ายคลึงกันตรงที่เด็กหรือเยาวชนนั้นได้รับโอกาสแก้ไขบำบัดฟื้นฟูโดยศาลไม่ได้มีคำพิพากษา ลงโทษ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วผลของการมีคำสั่งให้เข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามมาตรา 90 กับการให้ปฏิบัติตามมาตรการแทนการพิพากษาคดี ตามมาตรา 132 มีความ แตกต่างกันในสาระสำคัญ เนื่องจากกฎหมายออกแบบมาตรการทั้งสองมาตรการด้วยเหตุผล ที่แตกต่างกัน⁴⁷ กล่าวคือ มาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 90 จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหาย และพนักงานอัยการโจทก์ก่อน หากผู้เสียหายยินยอมก็จะต้องมีการประสานการประชุม ระหว่างเด็กหรือเยาวชน ผู้เสียหาย ตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียทั้งหลาย เช่น ผู้นำชุมชน ให้เข้าร่วม ประชุมและออกแบบแผนฯ ให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติอันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริง หากพนักงานอัยการโจทก์ หรือผู้เสียหาย

⁴⁶ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการส่วนวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและ ครอบครัว (เล่มที่ 9) พ.ศ. 2564, หน้า 213.

⁴⁷ คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเกี่ยวกับแนวทางการใช้ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90 และแนวทางการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดี ตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ ข้อ 2.8 (“คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษา ศาลเยาวชนฯ เกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษฯ”)

คนหนึ่งคนใดไม่ให้ความยินยอมย่อมไม่อาจเปี่ยงเบนคดีด้วยการให้เด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าสู่แผนฯ ได้ ต่างจากมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 132 ซึ่งเป็นเรื่องดุลพินิจของผู้พิพากษาโดยแท้⁴⁸ ที่จะกำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติแม่พนักงานอัยการโจทก์หรือผู้เสียหายจะไม่ยินยอมก็ตาม เช่น คดีลักทรัพย์เรื่องหนึ่งที่เยาวชนเข้าไปลักผลปาล์มของผู้เสียหายซึ่งตั้งบ้านเรือนและสวนอยู่ในละแวกบ้านเยาวชน หลังจากเยาวชนรับสารภาพต่อหน้าผู้เสียหาย ผู้เขียนตรวจสำนวนดูแล้วพบว่าเยาวชนถูกดำเนินคดีนี้เป็นคดีแรก น้ำยาขมพาราที่ลักไม่ได้มีราคาสูงมากนักและผู้เสียหายได้รับคืนไปแล้ว เยาวชนมีบิดามารดาดูแลและมีแนวโน้มว่าจะปรับปรุงตัวได้จึงอยู่ในเกณฑ์ที่อาจใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีได้ แต่เมื่อผู้เขียนสอบถามผู้เสียหายว่าประสงค์จะให้ดำเนินการอย่างไรกับเยาวชนคนนี้อยากให้ออกาสหรือไม่ผู้เสียหายตอบว่าประสงค์จะให้รับโทษเนื่องจากเยาวชนลักน้ำยาขมพาราผู้เสียหายหลายครั้งแล้วแต่ผู้เสียหายไม่ติดใจดำเนินคดีทุกครั้งจนครั้งล่าสุดผู้เสียหายต้องการให้เยาวชนได้รับบทเรียนด้วยการลงโทษจำคุกให้เช็ดหลาบ หากปล่อยไปก็เกรงว่าเยาวชนจะมาลักน้ำยาขมพาราอีกเนื่องจากบ้านเรือนอยู่ใกล้กัน สำหรับความเสียหายส่วนแบ่งได้รับน้ำยาขมพาราคืนแล้วจึงไม่ติดใจเรียกร้องเพิ่มเติม เท่ากับว่าผู้เสียหายไม่ยินยอมที่ผู้เขียนจะใช้มาตรการพิเศษฯ กับเยาวชนคนนี้จะไม่อาจให้เข้าสู่แผนฯ ตามมาตรา 90 ได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากตัวอย่างข้างต้นแล้วจะเห็นว่าพฤติการณ์ในการกระทำผิดไม่เป็นภัยร้ายแรง⁴⁹ มากนัก หากเยาวชนนั้นยังอยู่ในวิสัยที่แก้ไขได้ มีบิดามารดาดูแลจึงอยู่ในเกณฑ์ที่อาจใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีได้ ตามมาตรา 132 แม้ผู้เสียหายจะไม่ยินยอมซึ่งเป็นการเปี่ยงเบนคดีพาเด็กหรือเยาวชนโดยไม่ต้องมีคำพิพากษาลงโทษเช่นเดียวกันกับกรณีมาตรา 90 แต่ผู้พิพากษาก็ต้องให้ความสำคัญกับผู้เสียหาย⁵⁰ ไม่แพ้กันกับประโยชน์และสวัสดิภาพของเยาวชนนั้นเช่นกัน คดีเรื่องดังกล่าวผู้เขียนจึงอธิบายให้ผู้เสียหายเข้าใจว่าอัตราโทษในความผิดที่เยาวชนก่อตามกฎหมายเป็น

⁴⁸ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 132 วรรคหนึ่ง “ในกรณีที่ศาลเห็นเองว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา...”

⁴⁹ พฤติการณ์ที่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร เช่น ทำร้ายหรือฆ่าบุพการี เป็นมือปืนรับจ้างจำหน่ายหรือมียาเสพติดให้โทษร้ายแรงไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายจำนวนมาก กระทำความผิดซ้ำร้ายแรงซ้ำซากเป็นอาชญา เป็นต้น ใน คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนฯ เกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษฯ ข้อ 2.6

⁵⁰ คำแนะนำของอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนฯ เกี่ยวกับแนวทางการใช้มาตรการพิเศษฯ ข้อ 2.5

ระยะเวลาเท่าใด มีเหตุตามกฎหมายที่จะลดหย่อนผ่อนโทษหรือไม่เท่าใด สุทธิแล้วเยาวชนคนนี้จะหากจะต้องรับโทษตามกฎหมายแล้วจะเป็นจำนวนเท่าใด เช่น 1 ปี สุดท้ายแล้วเยาวชนคนนั้นก็จะต้องกลับมาพักอาศัยในชุมชนเดิมใกล้เคียงกันกับบ้านผู้เสียหายและอาจจะพัฒนาไปกระทำความผิดที่รุนแรงกว่าเดิม แต่หากผู้เสียหายให้โอกาสผู้พิพากษาสามารถกำหนดเงื่อนไขที่จะช่วยฟื้นฟูเยาวชนไม่ให้ไปกระทำความผิดซ้ำได้รวมให้ผู้เสียหายเข้ามาร่วมกำหนดเงื่อนไขที่ผู้เสียหายกังวล เช่น ห้ามเยาวชนเข้าไปหรือเข้าใกล้เขตสวนยางพาราของผู้เสียหายภายในระยะกี่เมตร ภายในระยะเวลาเท่าใดเว้นแต่ผู้เสียหายอนุญาตซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่ผู้เสียหายกังวลใจมากที่สุดอันเป็นการเยียวยาผู้เสียหายด้านจิตใจนอกเหนือไปจากตัวเงินและเป็นการหาสมดุลระหว่างการคุ้มครองประโยชน์และสวัสดิภาพของเด็กหรือเยาวชนกับการคุ้มครองผู้เสียหาย เป็นต้น

สำหรับมาตรการพิเศษฯ ตามมาตรา 132 แบ่งเป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 การปล่อยตัวเด็กหรือเยาวชนชั่วคราวแล้วมอบตัวให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย ตามมาตรา 132 วรรคหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการควบคุมในระบบเปิดหรือไม่จำกัดเสรีภาพ ปัจจัยสำคัญที่ผู้พิพากษานำมาคำนึงก่อนจะมีคำสั่งตามกรณีที่ 1 คือความสามารถและความพร้อมของผู้ปกครองในการดูแลเพื่อให้เด็กหรือเยาวชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้มากน้อยเพียงใด โดยการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ให้เด็กหรือเยาวชนนั้นปฏิบัติในระยะเวลาที่กำหนดแต่ไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปี บริบูรณ์ เช่น ให้มารายงานตัวต่อผู้พิพากษาสมทบหรือนักจิตวิทยาเพื่อรับคำปรึกษาแนะนำเป็นระยะ ห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษทุกประเภทโดยให้ตรวจปัสสาวะหาสารเสพติดทุกครั้งที่มารายงานตัว หรือให้บำบัดยาเสพติดที่โรงพยาบาลตามภูมิลำเนาโดยให้นำผลการบำบัดมาแสดงทุกครั้งที่มารายงานตัว ห้ามยุ่งเกี่ยวหรือกระทำใด ๆ อันเป็นเหตุให้ผู้เสียหายได้รับความเสียหายโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น เข้าไปภายในบริเวณบ้านพักที่ผู้เสียหายอาศัยโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือในเวลาที่ไม่สมควร ห้ามคบหาสมาคมกับบุคคลที่อาจชักนำไปสู่การกระทำความผิด เป็นต้น และอาจกำหนดเงื่อนไขไปถึงผู้ปกครองของเด็กหรือเยาวชนนั้นเข้าร่วมกิจกรรมของศาลเยาวชนฯ ด้วยก็ได้ เช่น กิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นต้น แต่หากผู้ปกครองไม่สามารถดูแลเด็กหรือเยาวชนได้ เช่น เคยมีผู้ปกครองรายหนึ่งให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนว่าเยาวชนคบเพื่อนมีพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงและชอบรวมกลุ่มกันเกรงว่าหากปล่อยไปดูแลเองก็ไม่มั่นใจว่าจะสามารถควบคุมดูแล หากให้เยาวชนอยู่ในสถานพินิจสักระยะน่าจะปลอดภัย

แก่ชีวิตและเป็นประโยชน์แก่ตัวเยาวชนมากกว่า เช่นนี้ผู้พิพากษาอาจนำข้อมูลดังกล่าวมาประกอบการตัดสินใจให้ควบคุมเด็กหรือเยาวชนนั้นไว้ในระบบปิดตามกรณีที่ 2 แทน

กรณีที่ 2 การส่งเด็กหรือเยาวชนไปยังสถานพินิจหรือสถานที่อื่นที่จัดตั้งตามกฎหมายและตามที่ศาลเห็นสมควร เช่น ศูนย์ฝึกอบรม ภายในระยะเวลาที่กำหนด ตามมาตรา 132 วรรคสอง กล่าวคือ เป็นการควบคุมในระบบปิดหรือจำกัดเสรีภาพ โดยวางเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ปฏิบัติ เช่น ให้อยู่ในสถานพินิจ 1 ปี ให้ฝึกหัดอาชีพอย่างน้อย 3 หลักสูตร โดยให้ผู้อำนวยการสถานพินิจทำรายงานความประพฤติของจำเลยให้ศาลทราบเป็นระยะ เป็นต้น หรือให้ไปฝึกอบรมยังศูนย์ฝึกอบรมในเขตอำนาจ ทั้งนี้ระยะเวลาที่กำหนดต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปีบริบูรณ์ ซึ่งการใช้ดุลพินิจให้ส่งเด็กหรือเยาวชนไปควบคุมไว้ในสถานพินิจนั้นมักจะใช้ในกรณีที่อัตราโทษไม่สูงมากและระยะเวลาควบคุมไม่นาน แต่หากเป็นคดีที่มีอัตราโทษสูงมากและต้องควบคุมเป็นระยะเวลานาน ด้วยข้อจำกัดบางประการของสถานพินิจ⁵¹ ทำให้ศาลในบางพื้นที่⁵² ส่งเด็กหรือเยาวชนไปฝึกอบรมที่ศูนย์ฝึกอบรมแทน อนึ่ง การส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปยังสถานพินิจหรือศูนย์ฝึกอบรมเป็นการส่งไปให้ดูแลชั่วคราวเท่านั้น ดังนั้น เมื่อครบระยะเวลาที่กำหนดผู้พิพากษาก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าจะดำเนินการกับเด็กหรือเยาวชนนั้นอย่างไรต่อไป เช่น หากเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นก็อาจกลับไปใช้มาตรการตามมาตรา 132 วรรคหนึ่ง โดยปล่อยชั่วคราวและกำหนดเงื่อนไขให้ปฏิบัติก็ได้

หากเด็กหรือเยาวชนที่ผู้พิพากษาให้โอกาสเข้าสู่มาตรการฯ ตามมาตรา 132 ไม่ว่าด้วยการให้เสรีภาพหรือจำกัดเสรีภาพ ผ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือปฏิบัติไม่ครบถ้วน เช่น ยังยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ยอมมารายงานตัวตามกำหนด ผู้พิพากษาอาจเปลี่ยนแปลงวิธีการควบคุมจากเดิมที่เป็นการควบคุมในระบบเปิดหรือไม่จำกัดเสรีภาพเป็นการส่งเด็กหรือเยาวชนไปยังสถานพินิจอันเป็นการจำกัดเสรีภาพ หรือสั่งยุติวิธีการดังกล่าวแล้วยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษา

⁵¹ สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, โครงการศึกษาผลการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการดำเนินคดีอาญาในเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม [ออนไลน์], 1 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/index.php/navigations/สถาบันวิจัยและพัฒนา>

⁵² เรื่องเดียวกัน

ต่อไป⁵³ ก็ได้แล้วแต่พฤติการณ์แห่งคดี หรืออาจให้โอกาสอีกครั้งด้วยการส่งขยายระยะเวลา และเพิ่มเงื่อนไขที่เข้มงวดมากขึ้นก็ได้ หากเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด ครบถ้วนและมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นผู้พิพากษาก็จะมีคำสั่งให้ยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษา เกี่ยวกับการกระทำผิดและถือว่าสิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับไป⁵⁴ อันเป็นการ สิ้นสุดกระบวนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กหรือเยาวชนนั้น

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กหรือเยาวชนทั้งก่อนและหลังฟ้อง ตลอดจนมาตรการพิเศษแทนการพิพากษาคดีที่ได้กล่าวไปข้างต้นเป็นเพียงหนึ่งในวิธีแก้ไขฟื้นฟู และป้องกันไม่ให้เด็กหรือเยาวชนหวนไปกระทำผิดซ้ำ (recidivism)⁵⁵ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคล กลับมากระทำผิดอีกครั้งภายหลังได้รับการลงโทษ⁵⁶ ซึ่งจากข้อมูลเชิงสถิติคดีของศาลเยาวชน และครอบครัวทั่วราชอาณาจักร⁵⁷ ประจำปี 2562 ถึง 2564 พบว่า คดีที่เด็กหรือเยาวชนเข้าสู่ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นก่อนฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 86 เป็นดังนี้

⁵³ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 133 วรรคสอง

⁵⁴ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 133 วรรคหนึ่ง

⁵⁵ บุญเพราะ แสงเทียน, กฎหมายเกี่ยวกับเยาวชนและครอบครัวแนวประยุกต์, หน้า 52.

⁵⁶ วินันท์กานต์ รุจิภักดิ์ และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาแบบประเมินความเสี่ยง และความจำเป็นในการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน [ออนไลน์], 1 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/index.php/navigations/สถาบันวิจัยและพัฒนา>, หน้า 55.

⁵⁷ สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, หนังสือรายงานสถิติคดีของ ศาลยุติธรรม [ออนไลน์], 1 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>

ปี	การตรวจสอบกระบวนการจัดทำแผนฯ				รวม (เรื่อง)
	ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (เรื่อง)	ร้อยละ	ชอบด้วยกฎหมาย มีการปฏิบัติตาม แผนและพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง (เรื่อง)	ร้อยละ	
2562	6	0.44	1,354	99.56	1,360
2563	13	0.70	1,836	99.29	1,849
2564	59	4.07	1,390	95.92	1,449

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าปริมาณคดีที่เด็กหรือเยาวชนเข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูในชั้นก่อนฟ้องคดีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่อัตราความสัมฤทธิ์ผลที่เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนซึ่งผ่านการตรวจสอบกลับกรองโดยศาลแล้วจนพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องมีแนวโน้มลดลง อีกทั้งมีข้อสังเกตจากผู้เสียหายในคดีอาญาบางส่วนที่มองว่า⁵⁸ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวอาจไม่ได้ช่วยให้เด็กหรือเยาวชนบางรายสำนึกผิดจริง กิจกรรมบางอย่างไม่เหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไปจึงนับเป็นความท้าทายของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน⁵⁹ ที่จะดำเนินการให้กระบวนการมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องมีความเหมาะสมและช่วยให้การแก้ไขบำบัดฟื้นฟูบรรลุผลสำเร็จมากขึ้น เช่นเดียวกันกับข้อมูลเชิงสถิติของกรมพินิจฯ พบว่าเด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องโดยศาลให้ใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนฯ มาตรา 132 ให้แก้ไขฟื้นฟูในระบบปิดในสถานพินิจหรือศูนย์ฝึกอบรมพบว่าเด็กหรือเยาวชนที่ถูกปล่อยตัวจากสถานพินิจหรือศูนย์ฝึกอบรมทั่วประเทศแล้วมากระทำผิดและถูกจับกุมซ้ำ (re-arrest) ยังคงเพิ่มขึ้น⁶⁰ จากการติดตามเป็นระยะเวลา 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี หลังได้รับการปล่อยตัว ดังนี้

⁵⁸ สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, โครงการศึกษาผลการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการดำเนินคดีอาญาในเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม, หน้า 55.

⁵⁹ เมธวดี ทองฉิม, ปัจจัยความสำเร็จในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเด็กและเยาวชนที่เข้ามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นก่อนฟ้องคดีตามมาตรา 86 : กรณีศึกษาสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เขต 1, วารสารสังคมภิวัตน์ คณะสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2565), หน้า 5.

⁶⁰ วินัยทันทันต์ รุจิภักดิ์ และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาแบบประเมินความเสี่ยงและความจำเป็นในการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

การกระทำผิดซ้ำ		จำนวนเด็ก และเยาวชน	จำนวนเด็กและเยาวชน ที่ถูกจับกุมซ้ำ	ร้อยละ
ปีงบประมาณ 2559	ติดตามรอบ 1 ปี	4,292	946	22.04
	ติดตามรอบ 2 ปี		1,470	34.25
	ติดตามรอบ 3 ปี		1,845	42.99
ปีงบประมาณ 2560	ติดตามรอบ 1 ปี	3,812	886	23.24
	ติดตามรอบ 2 ปี		1,402	36.78
	ติดตามรอบ 3 ปี		1,685	44.2
ปีงบประมาณ 2561	ติดตามรอบ 1 ปี	3,209	760	23.68
	ติดตามรอบ 2 ปี		1,217	37.92
	ติดตามรอบ 3 ปี		1,396	43.5
ปีงบประมาณ 2562	ติดตามรอบ 1 ปี	2,808	707	25.18
	ติดตามรอบ 2 ปี		977	34.79
	ติดตามรอบ 2 ปี 6 เดือน		1,051	37.43
ปีงบประมาณ 2563	ติดตามรอบ 1 ปี	2,548	569	22.33
	ติดตามรอบ 1 ปี 6 เดือน		710	27.86

ผู้เขียนในฐานะส่วนตัวเห็นว่าปัญหาหรือข้อจำกัดสำคัญทั้งข้อกฎหมายและทางปฏิบัติที่อาจส่งผลให้การแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรนอกจากการปรับปรุงกิจกรรมหรือแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับการกระทำ ความร้ายแรง และลักษณะของเด็กหรือเยาวชนแต่ละคน คือ การมีมาตรการติดตามเด็กหรือเยาวชนหลังออกสถานพินิจหรือศูนย์ฝึกอบรม

[ออนไลน์], 1 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/index.php/navigations/สถาบันวิจัยและพัฒนา>

แม้ตัวเลขภาพรวมของการกระทำผิดซ้ำของเด็กหรือเยาวชนจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่ในบางพื้นที่ เช่น เด็กหรือเยาวชนที่เข้าสู่แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้วมากระทำความผิดและถูกจับกุมซ้ำในช่วงปี 2563 ถึง 2565 ลดลง กล่าวคือ ในปี 2563 กระทำผิดซ้ำจำนวน 33 คน ในปี 2564 กระทำผิดซ้ำจำนวน 27 คน และในปี 2565 (ข้อมูลจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนครศรีธรรมราช ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2565) กระทำผิดซ้ำจำนวน 14 คน ซึ่งนับว่าเป็นแนวโน้มที่ดี

หลังคดีสิ้นสุดที่แม้จะมีความพยายามจัดตั้งศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย⁶¹ ขึ้นในศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศเพื่อติดตามช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการของศาลเยาวชนฯ ครบถ้วนแล้วให้สามารถมีอาชีพ ความเป็นอยู่ที่ดี ไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำ ทั้งการช่วยเหลือด้านการศึกษา อาชีพ และความเป็นอยู่อย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้รับการแก้ไขอย่างครบวงจรตั้งแต่เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 ทั้งมีการทำความตกลงร่วมกันและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐต่าง ๆ เช่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงานในการฝึกหัดอาชีพช่างอุตสาหกรรมหรือกลุ่มอาชีพธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ⁶² ก็ตาม แต่มาตรการติดตามดังกล่าวเป็น “ระบบสมัครใจ” กล่าวคือ เด็กหรือเยาวชนที่ผ่านกระบวนการของศาลเยาวชนฯ อาจปฏิเสธไม่รับความช่วยเหลือหรือติดตามก็ได้ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลว่าเมื่อคดีสิ้นสุดลงและศาลมีคำสั่งยุติคดีหรือจำหน่ายคดีแล้วก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องถูกติดตามหรือสอดส่องอีกทั้งที่อาจมีความเสี่ยงสูงที่จะกระทำผิดซ้ำจึงสมควรได้รับการแก้ไขให้เป็นระบบสมัครใจเว้นแต่จากการประเมินพบว่ายังมีความเสี่ยงที่จะกระทำผิดซ้ำหรือไม่ผู้ปกครองดูแลก็ให้เป็น “ระบบบังคับ” ให้เด็กหรือเยาวชนนั้นจะต้องเข้าสู่มาตรการการติดตามด้วยความห่วงใยต่อไปอีกกระยะหนึ่งเพื่อให้มั่นใจได้ว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นจะสามารถตั้งตัวได้ทั้งในแง่การศึกษา การประกอบอาชีพ และการใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างแท้จริง

4. บทสรุป

ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน การแก้ไข บำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนยิ่งกว่า ลำพังหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเปรียบเสมือนคนนอกที่พยายามเข้ามาช่วยเหลือจึงไม่อาจที่จะแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนนั้นได้อย่างแท้จริง นอกจากการปรับปรุงกิจกรรมหรือแผนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับการกระทำ

⁶¹ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเป็นประธานในพิธีเปิดศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย ณ ศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย ชั้น 3 ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://jvnc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/234296>

⁶² ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, คู่มือการปฏิบัติงานของผู้พิพากษาสมทบในศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2565. แหล่งที่มา: <https://anyflip.com/vomxs/jktl>

ความร้ายแรง และลักษณะของเด็กหรือเยาวชนแต่ละคนแล้ว กฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดคือ ครอบครัวของเด็กหรือเยาวชนจะต้องตระหนักว่ามาตรการต่าง ๆ ที่กฎหมายออกแบบมาเพื่อคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนนั้นเป็นเพียงมาตรการแก้ไขฟื้นฟูในช่วงระยะเวลาหนึ่งของชีวิตเด็กหรือเยาวชนเท่านั้นและเป็นมาตรการแก้ไขฟื้นฟูที่หลังการกระทำผิดแล้วเท่านั้น การจะป้องกันก่อนมีการกระทำผิด หรือการแก้ไขฟื้นฟูหลังมีการกระทำผิดให้เด็กหรือเยาวชนนั้นปรับเปลี่ยนทั้งพฤติกรรมและทัศนคติได้อย่างถาวรหรือไม่นั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมืออย่างยิ่งจาก “คนใน” อย่างครอบครัวและชุมชนในการสอดส่องดูแลและสร้างทัศนคติให้เด็กหรือเยาวชนนั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นการป้องกันก่อนมีการกระทำผิด รวมถึงการแก้ไขฟื้นฟูหลังกระทำผิดด้วยการประคับประคองให้เด็กหรือเยาวชนที่พลาดพลั้งให้สามารถปรับปรุงตนเพื่อกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขจึงจะทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งเน้นการให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนในทุกขั้นตอนบรรลุเป้าหมาย คือ การไม่กระทำผิดซ้ำและสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

บรรณานุกรม

- จุฬารัตน์ ยะปะนัน, นิรโทษกรรม พระราชทานอภัยโทษและการล้างมลทิน [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://web.senate.go.th/lawdatacenter/>
- บุญเพราะ แสงเทียน, กฎหมายเกี่ยวกับเยาวชนและครอบครัวแนวประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, 2546).
- ฝ่ายประมวลกฎหมาย กองกฎหมายกระบวนการยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, คำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับการล้างมลทิน [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://web.krisdika.go.th/data/outsidedata/article77/filenew/10.1.pdf>
- ภรณี เกราะแก้ว, เล่าเรื่องคดีอาญา : การใช้ดุลพินิจในการรอกการกำหนดโทษหรือการรอกการลงโทษ และเงื่อนไขในการคุมประพฤติจำเลย, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2564).
- มาตาลักษณ์ เสรมธากุล, พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565).
- เมธวดี ทองนิม, ปัจจัยความสำเร็จในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของเด็กและเยาวชนที่เข้ามาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาขึ้นก่อนฟ้องคดีตามมาตรา 86 : กรณีศึกษาสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เขต 1, วารสารสังคมวิวัฒน์ คณะสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (เมษายน 2565).
- วินันท์กานต์ รุจิภักดิ์ และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาแบบประเมินความเสี่ยงและความจำเป็นในการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/index.php/navigations/สถาบันวิจัยและพัฒนา>
- ศาลจังหวัดเชียงใหม่, แผนบริหารความต่อเนื่อง (Businee Continuty Plans : BCP [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://chkc.coj.go.th/th/file/get/file/2020072094c14c7e64b49bb3793c9dc22a8897f7133902.pdf>

- ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, คู่มือการปฏิบัติงานของผู้พิพากษาสมทบในศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://anyflip.com/vomxs/jklt>

- ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเป็นประธานในพิธีเปิดศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย ณ ศูนย์ติดตามด้วยความห่วงใย ชั้น 3 ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://jvnc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/22/iid/234296>

- สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, โครงการศึกษาผลการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการดำเนินคดีอาญาในเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.djop.go.th/index.php/navigations/สถาบันวิจัยและพัฒนา>

- สหรัฏฐ์ กิติ ศุภการ, หลักและคำพิพากษาพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2563).

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.krisdika.go.th/web/guest/law?p_p_id=LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi&p_p_state=normal&p_p_mode=view&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_javax.portlet.action=selectCharacterMenu&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_character=%E0%B8%A5&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_groupOfAct=byCharacter&_LawPortlet_INSTANCE_aAN7C2U5hENi_lawTypeId=2&p_auth=uMAhevL2&p_p_lifecycle=0

- สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการส่วนวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว (เล่มที่ 9) พ.ศ. 2564.

- สำนักแผนงานและงบประมาณ สำนักงานศาลยุติธรรม, หนังสือรายงานสถิติคดีของศาลยุติธรรม [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/articles/id/8/cid/2085>

- iLaw, เรื่องของศาล: สัมผัสทางสายตา [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://ilaw.or.th/node/3130>

- Kristin Parsons Winokur and others, **Juvenile Recidivism and Length of Stay** [Online], Source: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/202932NCJRS.pdf>